

## Geslaagde kweek van een kleur afwijkende heggenmus

Door Robert Paul Naeff

### Inleiding

Als we naar de totale populatie van Europese cultuurvogels kijken dan zijn de Europese vinkachtigen zoals putters, sijzen en goudvinken nog altijd veruit in de meerderheid, vergeleken bij de aantallen insectenetende vogels. Maar we zien dat de Europese insecteneters de afgelopen jaren aan een gestage opmars bezig zijn in de volières van de liefhebbers van Europese vogels. Vooral baardmannen zijn populair, maar er zijn ook steeds meer mensen die zich gaan toeleggen op de kweek van soorten als azuurmezen, kuifmezen, zwartkoppen, gekraagde roodstaarten, nachtegalen, witte en gele kwikstaarten, blauwborsten, roodborsten etc. Verder worden er natuurlijk nog grote soorten als merels, lijsters en spreeuwen en kraaiachtigen gekweekt. Van die grotere soorten insecteneters bestaan trouwens nogal wat kleurafwijkingen ofwel mutaties.

Ik ben dol op mutaties van Europese insectenetende vogels. Groot of klein ik vind ze allemaal interessant en als ik bijvoorbeeld een mutatie van een winterkoning zou kunnen kopen, dan zou ik er waarschijnlijk gelijk een speciale volière voor bouwen!

Nu doet het vreemde feit zich voor dat er van de grotere soorten Europese cultuurvogels al heel wat mutaties bekend zijn. Denk aan merels, lijsters en spreeuwen in allerlei afwijkende kleuren. Maar ook zitten er verschillende mutaties van gaaien, eksters, kauwen en kraaien bij enkele liefhebbers. Mutaties bij de kleine soorten insecteneters zijn erg zeldzaam.

Er zijn in het wild wat kleur afwijkende mezen, een enkele roodborst of kwikstaart bekend, maar in gevangenschap is het zoeken naar de bekende naald in de hooiberg. In Engeland hadden ze een aantal jaren geleden nog enkele bruine en spierwitte heggenmussen in de volière, maar beide mutaties zijn helaas verloren gegaan.

Hoe anders is de situatie bij de zaadetende soorten. Vogels die qua formaat vergelijkbaar zijn met veel kleine insecteneters. De hoeveelheid kleurafwijkingen bij de vinkachtigen is welhaast eindeloos.

Een belangrijke reden voor dit verschil is ongetwijfeld het feit dat er verhoudingsgewijs veel minder liefhebbers zijn van Europese insecteneters en dat diegene ook nog eens weinig kweken in vergelijking met de liefhebbers van vinkachtigen.

Zo'n 2 jaar geleden liep ik tegen enkele kleur afwijkende heggenmussen aan. Het was vogelvriend Jan die contact legde met de kweker van deze bijna witte heggenmussen en ze kon kopen. Het ging om 4 kleur afwijkende vogels en enkele (kans)splitten. We besloten de vogels gezamenlijk te kopen en te proberen of het zou lukken een bestand van deze zeldzame vogels op te bouwen. Maar laat ik dit verhaal eerst beginnen met een beschrijving van de heggenmus in het wild.

### Kenmerken, leefomgeving en verspreidingsgebied

De heggenmus (*Prunella modularis*) is een vrij kleine vogel. Hij meet tussen de 13 en 14,5 cm. Op het eerste gezicht is het ook een ietwat saai grijsbruin vogeltje, maar wie wat beter kijkt ziet een warmbruin gekleurde rug met fraaie rugtekening en een mooie grijsblauwe kleur op het kopje, hals en borst. Het dunne snaveltje en de poten zijn donker. Er bestaat tussen de geslachten uiterlijk maar weinig verschil. De man lijkt over het algemeen iets contrastrijker en wat scherper getekend. Ook is het grijs van de kop en hals wat blauwer.

De leefomgeving van een heggenmus in het wild bestaat uit bossen, parken, tuinen, rietland en ruigte en stedelijk gebied. Het ideale broedbiotoop is een rommelige tuin met dicht struikgewas. Het nest wordt gemaakt in dicht struikgewas, in coniferen of in een haag en bevindt zich meestal laag bij de grond.

De heggenmus is een zogenaamde jaarvogel hetgeen betekent dat hij het hele jaar rond in de tuin is waar te nemen. Het is een zeer talrijke broedvogel (bijna 250.000 broedparen) maar ook doortrekker en wintervogel in (zeer) grote aantallen. Zijn verspreidingsgebied omvat geheel Europa en er is een kleine populatie in Aziatisch Turkije en in Iran. Heggenmussen komen vooral voor in Midden- en Noord-Europa. Groot-Brittannië en Duitsland gaan qua aantallen aan kop. Het voedsel van deze soort bestaat 's zomers voornamelijk uit kleine insecten en geleedpotigen, denk aan spinnen, pissebedden, kevertjes en andere bodemdiertjes, in de winter zijn het vooral zaden en bessen die gegeten worden. Dat is ook de periode dat we ze veelvuldig scharrelend onder onze voertafel in de tuin kunnen waarnemen. Met kleine rukjes lopend over de grond gelijk een muis. Op zoek naar de kleine stukjes van vetbollen en pindasnoeren die andere vogels op de grond hebben laten vallen. De heggenmus begint al vroeg in het voorjaar met zingen. Hij heeft een hoge, heldere, vrij stereotiepe zang. Naar de zomer toe neemt de zang wat af. Hij heeft verder nog een zogenaamde 'liefdes-fluisterzang' in aanwezigheid van het vrouwtje, maar laat ook een soortgelijke gedempte zang in het najaar horen. De fluisterzang is trouwens ook bekend bij de merel. Door ringen en DNA-onderzoek is men er achter gekomen dat de heggenmus er een bizar liefdesleven op na houdt.

Afhankelijk van territorium en voedselaanbod kiezen man en vrouw hun samenlevingsvorm. Behalve monogame paren zijn er vrouwtjes die de beschikking hebben over 2 mannetjes, die beiden helpen met het verzorgen van de jongen. Ook bij de mannetjes kan het aantal partners variëren. Omdat "vreemdgaan" veel voorkomt bij deze soort hebben de mannetjes een aparte tactiek ontwikkeld die moet tegengaan dat ze de jongen van een rivaal grootbrengen. Deze tactiek is ook op film vastgelegd: als het mannetje een rivaal in de buurt van zijn vrouwtje betrapt pikt hij naar de cloaca van het vrouwtje. Die keert haar cloaca naar het mannetje die vervolgens het sperma van zijn voorganger met de snavel er uit verwijderd. Direct daarna paart hij met het vrouwtje. Zo probeert de vogel te voorkomen dat hij de jongen van een rivaal moet grootbrengen. Dat deze tactiek niet altijd goed uitpakt mag blijken uit het feit dat door DNA onderzoek is gebleken dat verhoudingsgewijs veel heggenmusvaders jongen grootbrengen die niet van henzelf zijn. Zie voor een filmpje over dit gedrag het youtube videokanaal van John van der Jagt

<http://www.youtube.com/user/johnvdjagt?feature=watch>

Het broeden vangt aan in de loop van de aprilmaand en kan doorlopen tot in augustus. Er worden bij een succesvol broedseizoen meestal 2 legsels geproduceerd, maar bij verstoring van het nest of predatie van eieren of jongen kunnen er wel 4 legsels worden geproduceerd. Het nest bestaat meestal uit 4 tot 5 prachtig blauwe eitjes, maar nesten met 6 of 7 eieren worden ook aangetroffen. De broedtijd bedraagt een week of twee en na 12 dagen verlaten de jongen het nest. In de vrije natuur worden af en toe kleur afwijkende heggenmussen aangetroffen. Bekend is de bruine mutatie en verder een spierwitte (leucistische) variant met zwarte ogen. Deze laatste is zowel in Engeland als in Nederland waargenomen. De vogels die ik in handen kreeg waren bijna wit gecombineerd met donkere ogen en lieten een vage tekening in de veren zien. Ze deden mij erg aan een opaal denken, maar het zou ook heel goed kunnen dat het hier de isabel mutatie betreft. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen waar we hier precies mee te maken hebben.

### **Eerste ervaringen**

De verschillende koppels heggenmussen werden ondergebracht in ruime kweekvluchten van 4,5 x 3 meter. Deze vluchten zijn ongeveer 2,20 meter hoog. Ik had de beschikking over 3 koppels (althans dat dacht ik). Een koppel wit x wildkleur, een koppel wildkleur split x wit en een kans split met een normale pop. Twee koppels deelden hun volière met een koppel witte merels, een andere koppel had gezelschap van een koppel Siberische lijsters. In het begin verstreekte ik nog apart voer in de vorm van universeel en

diepvriesinsecten die ik in een bakje onder een koepel van grofmazig gaas aanbood. Dit gaas was wijd genoeg om de kleine heggenmussen door te laten, maar de grotere lijsters konden er niet bij. Later bleek dit systeem ook handig om klein levend voer exclusief voor de heggenmussen aan te kunnen bieden. Ik kwam er in de loop van de tijd achter dat het niet nodig was om de heggenmussen apart universeel te geven. Al snel hadden ze door dat de Orlux remiline korrels ook heel smakelijk waren en het bleek dat ze totaal geen moeite hadden om de pellets te vergruizen en op te eten. Voortaan aten ze dus gezellig met de merels en lijsters mee uit de voerautomaten.

Het eerste seizoen was bepaald geen doorslaand succes. Een witte pop verdween spoorloos uit Jan 's volière en mijn witte "koppel" bleek uit 2 poppen te bestaan. Waardoor ik dus uiteindelijk maar met 1 koppel kans maakte op een mutant namelijk het koppel split man x witte pop. We wisten het eerste seizoen met pijn en moeite ieder 1 split man te kweken. Een probleem waar we ook gelijk tegenaan liepen was dat we de vererving niet wisten. Was het nou een geslachtsgebonden mutatie of toch een recessieve? De vorige eigenaar dacht zelf dat het om een geslachtsgebonden vererving ging en zo werden we gelijk op het verkeerde been gezet, door bijvoorbeeld een split man aan een wildkleur pop te koppelen dachten we in ieder geval in de verhouding 1 op 4 mutanten te kweken. Ook werd er een witte man op een wildkleur gezet met de verwachting dat daar met het oog op de geslachtsgebonden vererving witte dochters uit zouden komen. Zelf kreeg ik een flinke tegenvaller te slikken toen het mij toebedeelde witte koppel zoals gezegd uit 2 poppen bleek te bestaan. Daar kom je natuurlijk pas achter als het seizoen in volle gang is... Een andere tegenvaller bleek het feit dat wilde heggenmussen almaar de volières met tamme vogels bleven bezoeken en daar avances gingen maken naar de mutant poppen. Urenlang werden er boven op de vluchten dansjes opgevoerd. Het resultaat waren nesten met 4 of 5 eieren waarvan er maar eentje bevrucht was. Blijkbaar was de normale 1 op 1 geslachtsverhouding in de volière niet optimaal en hadden we misschien 2 mannen bij een pop moeten plaatsen. Maar dat durfde ik toch echt niet aan. Zoals gezegd was ons verteld dat het waarschijnlijk een geslachtsgebonden mutatie betrof. Maar toen er in het eerste jaar in de volière bij Jan uit de paring wit x wildkleur 5 donkere jongen in een nest lagen begonnen we al onze vermoedens te krijgen. Zoals bekend moeten er uit zo'n koppeling statistisch gezien 50 % mutanten komen. Ook split x normaal (kans 25 %) leverde nooit een mutant op. Dit was helemaal geen geslachtsgebonden mutatie, maar gewoon een recessieve. Jammer genoeg bleef er uit dat nest van 5 maar 1 over en ook bij mij werd er maar 1 split zelfstandig. Zodoende leverde het seizoen dan toch nog 2 splitten op, maar de buit was mager. Het groot krijgen van de piepkleine jongen bleek ook geen sinecure. Bij minstens 1 gelegenheid zag ik ook een wit jong in een nest liggen, maar helaas ging die verloren. Hopelijk zou het in 2012 wat beter gaan.

### **Het tweede seizoen**

Het voorjaar brak aan en de heggenmussen gingen vlot van start. Begin april kon ik het eerste nestje verwelkomen. De oudervogels waren helaas kans splitten en ik zag geen witte vogels in het nest. Ook nu weer was het bevruchtingspercentage erg laag, want ik zag maar 2 jongen liggen die na 2 dagen verdwenen. Sommige nesten bestonden alleen maar uit onbevruchte eieren en alleen een wildkleurig koppel gaf bij mij een nest met 4 jongen, dat ook groot kwam. Bij het koppel split x wit zag ik op een goed moment dan eindelijk een wildkleurig en een wit jong, tussen enkele onbevruchte eieren.

Duimen dat de minuscule vogeltjes bleven leven... Ik voerde voornamelijk levende Buffalo 's en de eerste dagen vooral fijngeknijpte diepvries Pinkies en Buffalo 's. Al het voer werd bepoederd met Aves insectenstrooipoeder en de jonge heggenmussen groeiden als kool. Toen de eerste veerstoppels begonnen door te komen ringde ik de 2 vogeltjes met een 2,7 mm. ring. Voor de zekerheid plakte ik de ringen af met leukoplast. De pop accepteerde de jongen met

ring om de poot gelukkig en toen de jongen een dag of 10 oud waren besloot ik het zekere voor het onzekere te nemen en ze uit het nest te nemen om ze verder met de hand groot te brengen. Ik wilde gewoon een witte heggenmus kweken en geen risico nemen om het beestje kwijt te raken. Tenslotte zaten de heggenmussen samen met andere, veel grotere vogels en de kans, hoewel klein, bestond dat de jongen gedood zouden worden door een agressieve merel. Toen de 2 jonge heggenmussen een dag of 9 oud waren en goed in de veren begonnen te komen haalde ik ze uit het nest voor handopfok. Op dat moment had ik nog wat andere vogels in de handopfok zoals jonge witte spreeuwen en Siberische lijsters en als je dan het grootteverschil zag. Wat een kleine beestjes, die jonge heggenmusjes...

Maar alles zat er op en eraan en ik besloot de kleine vogeltjes hetzelfde dieet te geven als de grote vogels, te weten geweekte puppybrok. Natuurlijk moesten de brokken in kleine stukjes worden gesneden, maar de jonge heggenmussen bleken verbazend grote bekken te hebben en hadden geen enkele moeite met de zachte stukjes hondenvoer. Hun eetlust was verbijsterend. Ze waren bijkans onverzadigbaar. In no time waren ze er achter dat ik de nieuwe leverancier van het eten was en ze stonden te dringen voor de tralies van de grote TT kooi waar ze in zaten. De opfok verliep erg gemakkelijk. Na enkele dagen in een klein bakje met 'n tissue te hebben gezeten, sprongen ze er uit en waren officieel uitgevlogen. Na een dag of 10 begonnen ze zelf Buffalo wormpjes te pikken en weer een week later konden ze naar buiten om in een buitenvlucht geplaatst te worden. Ondertussen werd er nog stevig gebroed in de andere volières, maar de resultaten waren droevig. Uit de kruising wit x wildkleur kwamen 2 wildkleur jongen. Ook deze werden door mij binnengehaald en na succesvolle handopfok geheel zelfstandig in een buitenvolière geplaatst bij de andere jonge heggenmussen. Ondanks dat er nog verscheidene eieren werden gelegd waar mutanten uit konden kruipen lukte het niet om meer witte vogels te kweken. De meeste eieren waren onbevruucht en als er jongen uitkwamen dan waren die meestal dezelfde dag nog verdwenen. Het zou gemakkelijk zijn geweest om daar de merels of lijsters de schuld van te geven, maar zo simpel was het niet. De nesten zaten steevast supergoed verstopt op plekjes waar geen merel zich waagde en daarbij, de heggenmussen waren de baas in de volière. Geloof het of niet, maar de dappere heggenmusman joeg keer op keer achter de merels aan die doodsbenuwd waren voor het gekke ventje. Vooral witte en satinet merels moesten het ontgelden. Nadat er weer pasgeboren jongen waren verdwenen besloot ik om een heggenmus pop het alleen op te laten knappen, dus in een volière zonder andere medebewoners. Zodra ze zat te broeden werd de man verwijderd. Resultaat? 2 Bevruchte eieren waarvan de jongen direct na het uitkomen verdwenen... Opvallend was dat de heggenmussen nooit 2 x gebruik maakten van hetzelfde nest. Iedere keer weer werd er een geheel nieuw nest gebouwd waarbij wel vaak gebruik werd gemaakt van materiaal uit oude nesten. Meest geliefde nestmateriaal was trouwens mos. Voor de binnenzijde van het nest gebruikten de vogels lichtgekleurd dierenhaar en stukjes katoen. Het broeden wordt alleen door de poppen gedaan en die zitten behoorlijk vast op de eieren. Tegen het eind van het seizoen plaatste ik nog een witte man samen met een witte pop, maar dit gaf uiteindelijk 1 onbevruucht legsel. Uiteindelijk was de eindscore 2 splitten, 2 kans splitten en 1 witte heggenmus.

Jan kweekte in totaal 8 kans splitten. Volgend jaar gaan we het anders aanpakken. Alle kans split poppen gaan bij Jan in een grote landschapsvolière samen met 2 splitmannen en in zijn aparte kweekvluchten gaat een wit koppel. Bij mij blijft een wildkleurig koppel split voor wit en 2 koppels split x wit.

## **Besluit**

De heggenmus is een leuke soort in de volière. Hij is gemakkelijk qua voedsel en erg goed bestand tegen koude en ziektes. Ook zijn de vogels erg verdraagzaam tegenover andere soorten vogels. Ik heb ze samengehouden met merels, zanglijsters, spreeuwen, buulbuuls en gaailijsters en het ging allemaal prima. In de broedtijd kunnen ze behoorlijk agressief zijn, ook tegen grote vogels, maar het neemt nooit alarmerende vormen aan. De heggenmus is een aparte vogel. Soms zijn ze vrij makkelijk te kweken, maar het kan ook behoorlijk tegenzitten zoals bovenstaand verslag laat zien. Meerdere factoren kunnen zorgen voor een tegenvallende kweek. In mijn geval speelden de wilde heggenmussen op de volière duidelijk een negatieve rol. De bevruchtingspercentages van de gelegde eieren vielen tegen. Of dit komt door het geboden voer, eventuele inteeltverschijnselen of gewoon een verminderde vruchtbaarheid bij de mutanten, dat zal de toekomst nog moeten gaan uitwijzen. Het zou leuk zijn als er in de toekomst nog wat meer mutaties gaan bijkomen en dat er nog wat meer mensen zich gaan bezighouden met het houden en kweken van deze leuke vogels.



Wildkleur heggenmus





Mutant heggenmus op het nest



Jonge heggenmussen vlak nadat ze uit het nest zijn genomen



Jongen vlak voor het uitvliegen



Een bijna witte heggenmus